

Н. ГРИГОРІВ-НАШ

ПІДСТАВИ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ

ПРАГА—БЕРЛІН 1923
ВИДАВНИЦТВО „НОВА УКРАЇНА“

Н. ГРИГОРІЇВ=НАШ

ПІДСТАВИ УКРАЇНСЬКОЇ
НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЇ
ПОЛІТИКИ

ПРАГА—БЕРЛІН 1923
ВИДАВНИЦТВО „НОВА УКРАЇНА“

Друковано в друкарні К. І. ФЕДЕРА, тов. з обм. поручкою в ЛЯЙПЦІГУ.

В сучасному громадському житті словом „політика“ означають усю суму засобів, що звернені на захист певних інтересів держави, нації, громади, особи. Через те її політика буває державна, національна, громадська, особиста й т. п.

Щоб означити завдання національно-державної політики, необхідно установити, які саме інтереси має нація її держава.

Нація — з'явище біологічне (спільне родове походження і спільна територія), економічне (господарський звязок) і культурне (спільна мова й культура). Для свого існування вона потребує міцного біологічного звязку та задоволення всіх своїх господарських (житла, їжі, одягу) і духових (розвитку розуму, почуття, мови, науки, письменства) потреб власними засобами на власний смак відповідно до своїх індивідуальних здібностей і потреб. Коли зменшуються біологічні звязки між членами нації (перехресні шлюби), то зменшується й її міць. Коли нація не має змоги задовольнити свої господарські потреби своїми власними засобами на свій смак, вона шукає цього задоволення на боках, підпадає під вплив інших, утрачає свої особливості й вироджується. Утрата національної культури є утратою душі нації та індивідуального вигляду. Без власної культури нація підпадає під вплив інших і асимілюється.

Кожна нація, як і окрема особа, може зберегти свою суверенність, тільки маючи власну територію, господарство й культуру. Без території нація попадає в становище небажаного гостя — у кращім разі, і приймака-наймита — у звичайному. Коли немає території, то немає можливості впорядкати самотійно її своє господарство. Наймит може провадити господарство тільки господаря, а орендар тільки на тих умовах, які господар прийме. Наймитова праця коло панського господарства збільшує тільки панське добро; орендар хоч і більш використовує свою працю

коло чужого господарства, але також споживає не всі її наслідки й кожної хвилини загроженій можливістю утратити спроможність провадити господарство далі.

Територія й господарство — основа суверенності нації. Нація, що не має своєї території та свого господарства, завше залежатиме від тих, на чийй території вона перебуває й чийм господарством користується. Без своєї території і свого господарства нація може існувати тільки як наймит, що живе і працює на пана при його господарстві, маючи свою тільки душу та свої мрії про волю. Без своєї ж культури нація зовсім існувати не може, як людина не може існувати без своєї душі. Для охорони своєї території й господарства нація мусить бути політично свідома.

Біологічне людське скупчення, захищаючи своє існування, усвідомлює свої інтереси й обертається в націю, як політично-свідому себе цілість. Стремління біологічної групи обернутися в політичну є вищим законом її існування. Це головне завдання кожної нації. Для зреалізування його вона збирає й напружує всі сили; і мусить це робити, бо як ні, то вона засуджена на поневолення іншими та послугування їм. Перетворення біологічної групи в політичну робить тільки розвиток її культури.

Нація, яка не має власної культури, засуджена на занепад, підлеглисть іншим і винищення.

Розвивати ж власну культуру без волі, яка найкраще здійснюється при державній самостійності, немає можливості. Необхідний культурний розвиток при політичному безправстві — неможливий. Про це найкраще свідчать віки перебування нашої нації в московській та польській неволі.

Передумовою культурного розвитку нації є її державна самостійність.

„Що це може бути за література народу без політичної самостійності?“ мовляв Фіхте. „Метою літератури є вдиратися в публичне життя і старатися зреформувати його відповідно до своїх ідеалів. Письменник думає за тих, що правлять, і тому може писати тільки такою мовою, якою правлять у державі, мовою народу, що творить національну державу.“

Нація, яка не має власних політичних ідей, живе чужими, асимілюється, вироджується, перестає бути окремим самобутнім організмом, бо не може захищати своїх інтересів.

Нація, яка втрачає свою культуру, втрачає один із головних засобів боротьби за вільне самостійне існування.

Нація, яка виробляє свою окрему культуру, творить головну фортецю свого самостійного існування.

Баварці, живучи одною культурою з іншими Німцями, поволі утратили свою політичну самостійність, а Голяндці, викристалізувавши певні місцеві особливості німецької культури у свою окрему культуру, зберегли тим і свою політичну незалежність, власну державу.

Боротьба за культуру в кінцевому висліді — боротьба за державу, за політичну самостійність. Хто не дає розвиватись культурі, той перешкаджає здобуттю політичної волі. І навпаки: спасування політичних прав є разом із тим і замахом на культуру. Найкращий доказ: становище України за царя й тепер, із одного боку, та за Тимчасового Уряду — з другого.

Без політичної волі, за царя й большевиків, не було її нема розвитку українській культурі. За Тимчасового Уряду, коли на хвилину блиснуло політичною волею, враз розцвіла скрізь українська культурна робота.

І навпаки. За царя, коли не було розвитку культури, політичні ідеали української державности майже не існували, а за большевиків, як пригноблено культуру, то придушено й їх. За часів же Тимчасового Уряду, коли вільно розвивалась культура, разом із нею вибухали й розвивалися політичні ідеали. За кілька місяців вільної культурної праці Українці не тільки усвідомили, а й перевели в життя певні державно-політичні ідеали: автономії, федерації й самостійности.

Культура нації тісно звязана з її державним станом. Боротьба за культуру нації — є боротьбою за її державну самостійність і навпаки: боротьба за державну самостійність є боротьбою за національну культуру.

Культура нації залежить од її господарського стану. Що кращий господарський стан, то вища культура. Стан господарства залежить од географічного, геологічного й топографічного стану території. З цього виходить, що територія впливає на багатство й характер господарства, а господарство на загальну культуру нації. З цих причин боротьба за територію, за її здобуття чи охорону, є головним чинником у житті нації. Коли нема

території, то нема головної підстави для самостійного розвитку нації. Захоплення її охорона певної території залежить од державної сили нації. Тому створення своєї власної державної сили, створення своєї національної держави є головним завданням кожної нації.

Своя держава, своє державне самоврядування — це ідеал кожної нації, бо, тільки маючи свою державну організацію, нація спроможна здобути її захистити потрібну їй для розселення територію, наладити своє самозабезпечене господарство й розвивати свою індивідуальну культуру відповідно до своїх природжених особливостей і смаку.

Нація — угруповання біологічного характеру, витвір природи; склад її і зміна її інтересів залежать не від волі людей. Держава — витвір людської історії й досвіду, форма захисту інтересів певного гурту людей, склад якого залежить од ріжних причин і змінється від людської волі. Інтереси нації й держави не цілком тотожні, але дуже близькі, бо як для нації інтереси територіяльні, господарські й культурні є основою буття, так воно є і для держави, з тією лише ріжницею, що нація без своєї території й господарства сяк-так існувати може — у становищі невільника; держава ж без території існувати зовсім не може, але може обійтись без своєї індивідуальної культури. Нація й держава для свого вільного існування однаково потребують 1) своєї території, 2) свого господарства і 3) своєї культури, з тією лише ріжницею, що для існування нації безумовно конечна своя культура, а для держави — своя територія. Наскільки зміст і розвиток культури й господарства залежить також од території, то територія стає основою існування не тільки держави, а й нації. Без своєї території ні нація, ні держава самостійно існувати не можуть. Жидівська нація завше підлягала й підлягає тим, на чийй території перебуває.

Територія, господарство й культура — головні потреби нації й держави. Без території нема де осістися; без господарства нема в що вдягнутися, нема чого їсти; без культури — нема свого розуму для обмірковування своєї долі, нема спроможности задовольняти свої людські (духові) потреби.

В одонаціональних державах інтереси нації й держави покриваються, ототожнюються. В ріжнонаціональних державах вони в тій чи иншій мірі суперечні. Дужча нація (одонаціональна більшість) використовує

державу для захисту переважно своїх національних інтересів і надає їм характеру вседержавного. Інчі ж нації, меншости, стають у опозицію до держави, бо вона всіма своїми вигідними сторонами служить на користь тільки однієї нації, нації-більшости. Росія, Австрія й інші ріжнонаціональні держави територію всіх національностей, що входили в їх склад, уважали власністю дужчої нації (в Росії— Руських, в Австрії— Німців, чи Поляків) і захищали її лише, як власність дужчої нації; державне господарство й державну культуру вони виставляли за господарство й культуру нації більшости. Слабшим національностям доводилося захищати свою територію від самочинного господарювання на ній дужчої нації та відхрещуватись од чужої культури, яку накидувано їм, як державну, буцім то необхідну для їхнього існування.

II.

Національно-державна політика повинна захищати інтереси нації й держави. Нація й держава можуть існувати, тільки розвиваючись, тобто, збільшуючи кількість своїх членів та їхні життєві здібности або, у крайнім разі, не допускаючи їх до зменчення та занепаду, бо всяке ослаблення сил, потрібних для життя нації, використовують її вороги для повного її знищення. З тих причин нація й держава 1) постійно захищають свою територію від зменчення, тобто, не допускають до захоплення або мирного заселення її чужинцями; 2) стараються збільшувати територію свого оселення, тобто, або захоплюють нові території або мирно заселяють їх своїми членами (колонізація); 3) розвивають своє господарство до такого ступня, щоб воно задовольняло всі потреби нації чи держави, тобто, роблять його самозабезпечним або хоч звязують його з інчими господарствами так, щоб воно могло найкориснішим для себе способом здобути від інших держав та націй усе йому потрібне в обмін на річі йому зовсім непотрібні або малопотрібні; 4) розвивають власну культуру так, щоб вона дала їм можливість самостійно й самобутно використовувати всі знання світа, культурні здобутки й багатства природи для захисту й ущасливлення свого буття.

Для задоволення цих усіх потреб кожна нація її держава повинні використовувати 1) всі сили своїх членів, 2) сили своїх прихильників, тобто, тих, хто має спільний із ними інтерес, та 3) об'єктивні умови.

Використовування всього цього для задоволення національно-державних інтересів (територіяльних, господарських і культурних) і становить зміст усякої національно-державної політики. Все, що допомагає нації й державі 1) захищати й розширювати їхню територію тим чи инчим способом, 2) налагоджувати самозабезпечене господарство, обмін малопотрібних і зайвих річей на такі, що їх немає й що необхідні, розширювати господарство на чужій території способом колонізації їх капіталом (оборудуванням на чужій території виробництв для продукції потрібних своїй господарству річей, плянтації для здобуття потрібної сировини й т. п.); 3) розвивати власну культуру, використовуючи і прилаштовуючи до неї всі здобутки світової культури, — все це трактується за прихильне нації й державі, за об'єкт необхідного підтримування й захисту; все ж те, що 1) тим чи инчим способом зменчує територію або не допускає її до розширення, 2) нищить, виснажує, не допускає до розвитку господарство, робить його додатком або органічною частиною инчого, перешкаджає його зв'язкам із світовим господарством, 3) знищує культуру або спиняє її розвиток, накидає примусом свою культуру, асимілює — все це трактується за вороже нації й державі, за об'єкт для поборювання.

III.

З наведеного вгорі ясно, що зміст усякої національно-державної політики (способів захисту національно-державних інтересів) означається саме тим, що власне потрібно зробити для здобуття, захисту й розвитку території, господарства й культури нації та держави.

Нація й держава перебувають майже завжди на одній території. Їхні територіяльні інтереси не міняються; вони лише або загострюються (при зменненні території) або притупляються (при збільшенні). Географічні особливості території також не міняються або майже не міняються. Через те територіяльні інтереси нації й держави також майже не міняються. Вони залишаються завжди однаковими, тими самими. З цих причин тери-

торіяльні інтереси в національно-державній політиці творять постійну незмінну підставу її, основу політики, ґрунт її. Вони надають їй той певний і незмінний напрямок, який називається „історичним“.

Географія виробляє „історичну“ політику всякої нації й держави. Інтереси господарства й культури, наскільки вони залежать од території, також залишаються незмінними; наскільки ж вони залежать од впливу світових та сусідніх господарств і культур — вони змінюються. Таким чином, господарство й культура й є такими національними справами, які дають матеріял і для постійного напрямку політики, і для його змін.

Кожна свідома нація має свій „історичний напрямок політики“. Все, що відбувається нового в світі, в господарстві, в культурі, впливає тільки на зміну відтінків тієї політики, але не міняє її сути, бо суть та залежить од характеру території (географії і простору), який не міняється. Клясичним зразком історичного напрямку національно-державної політики є політика Англії, Франції й Німеччини. Ці три держави, зіткнувшись трикутником між собою, заїхали у глуху територіяльну вулицю. Ні одна з них не може поширювати свої території так, щоб не шкодити двом инчим. Кожна розуміє, що поширити свою територію на кошт сусіда може тільки збройною силою; надія на колонізацію живим матеріялом чи капіталом при такій свідомості національно-державних інтересів, як у Англіїців, Французів і Німців — неможлива, а тому кожна нація весь час мріє тільки про ослаблення свого сусіда. Ніколи не було такого часу, щоб політика Франції була корисна для Англії, або Німеччини, або навпаки. Раз-у-раз кожен із цих трьох сусідів мріяв про те, щоб дець якось ослабити двох инчих. В одні часи це робилося отвертіце, в другі — потайніше, але суть не мінялася. До цієї мети кожен із сусідів ішов то самотужки, то злучаючись на певний час із другим сусідом, щоб пошкодити третьому, а потім злучаючись із третім, щоб пошкодити другому. Не було такого часу, в який ви, розбудивши раптом якого Німця, Француза чи Англіїця й запитавши його про напрямок його політики до того чи инчого сусіда, не одержали б ясної й недвозначної відповіді. Бо суть тієї політики була завше, цілі віки, одна. Її диктувала географія їхніх територій. Для того, щоб приспати увагу сусідів не раз назверх виявлялося зовсім щось

інше, ніж було всередині (через що в останні часи словом „політика“ стали означати всяке приховування дійсних інтересів), але зміст політики від того не мінявся. Тай не міг змінитись, бо він стоїть у сучасну хвилину ще поза волею людей.

Історичний напрямок політики існує в усіх націй і держав, що добре усвідомили собі свої інтереси. Немає його тільки в націй безтериторіяльних (жидівська), тай то певна історична традиція у справах господарських, і особливо культурних, існує й у них. Не мають історичного напрямку національно-державної політики тільки ті нації й держави, які недавно тільки почали жити свідомим національним та державним життям і через те не встигли ще добре усвідомити свої національно-державні інтереси. До них належить і українська нація.

IV.

Український народ, поневолений, ограблений і упосліджений цілі віки, майже не жив організованим національним життям. Через те довгий час він не мав ясної масової національної свідомості, а без того не знав, що саме йому потрібно вдіяти для захисту своїх національних інтересів, бо не знав, у чому саме його національні інтереси. З тих причин він не мав і своєї національної політики. Тільки з розвитком національної свідомості, з освідченням, що саме потрібне йому для скріплення своєї національної сили, почалася його праця над захистом своїх національних, переважно культурних, цінностей (видання українських книжок, газет, улаштування клубів, „Провіт“, домагання української мови в школах і церкві, закладання українських книгарень, кооперативів і банків, вибори до місцевих і центральних органів влади й т. п.), що й поклато початок українській національній політиці, зпершу в Галичині, а пізніше й на Великій Україні.

Державна свідомість українського народу почала відроджуватися ще пізніше. В дореволюційні часи навіть найсвідоміші й найрадикальніші Українці серйозно не говорили про самостійність України, особливо на Наддніпрянщині. Галичина й Велика Україна мріяли тільки про певну

автономію в межах тих держав, у яких перебували. А коли не було ідеалу самостійної української держави, то не було й самостійних заходів до захисту її інтересів, тобто, не було самостійної української державної політики. Українська політика в державних справах була додатком до російської та австрійської. Тільки революція 1917. року зміцнила ідеал самостійної української державності, дала підставу для його зреалізування й разом із тим поклала початок українській національно-державній політиці.

Маючи на увазі брак майже всякої попередньої підготовної праці у сфері державної політики, вона в часи відродження була надзвичайно невизначна й хаотична. Про ясність, постійність і певний напрямок її не можна навіть і говорити. Та воно й не дивно! Як могли українські маси, що лише вчора прокинулись до життя, зразу усвідомити собі, яких саме заходів для захисту своїх національно-державних інтересів (території, господарства, культури) їм ужити, коли самі вони тих інтересів ще собі не усвідомили; не знали, наприклад, де починається й кінчається їхня територія, хто їх сусіди, яке мають господарство, в чому зацікавлені і т. п.

Дореволюційна українська політика була виключно національна (а не державна), й то лише культурницька. Про охорону національної території та про уладження національного господарства майже не говорилося. А так, то вся дореволюційна українська політика будувалася не на свідомості національних (територіяльних, господарських та культурних) інтересів, а переважно (масово) на ненависті до тодішнього бюрократично-самодержавного ладу в Росії та польського насильства в Галичині. Велику роль грало також романтичне захоплення українською старовиною. Широкі штани, вишивані сорочки і смушеві шапки становили не-аби-яку частину тієї політики. Немалу роль грала й чудова народня пісня.

Первісна українська національна політика, збудована лише на ненависті до тогочасного стану, мала своєю метою переважно боротьбу з ним, повалення його; а що повалення його вважалося можливим лише в далекій перспективі, то ясного погляду на найближче майбутнє, на реальну працю для захисту самостійного існування нації не було. Про те, як саме

український народ має захищати свою територію, своє господарство і свою культуру, мало хто думав. Через те реальної політики будування не було. Був тільки чуттєвий одрух на дореволюційну дійсність — ненависть до московського насильства на Наддніпрянщині й до польського в Галичині. Була політика визволення, але не було політики постійного захисту інтересів нації й держави, не було політики постійного будування. Через те ми й бачимо, що і на Великій Україні, і в Галичині, українська політика весь час ішла, та й тепер ще йде, „без керми і без вітрил“, а лише як одрух сьогоднішнього дня. Московський Тимчасовий Уряд не згодився на Генеральний Секретаріят — видали перший універсал; згодився — другий. Одного дня Українці підпирали московський Тимчасовий Уряд, другого — йшли проти нього, третього — знову з ним, четвертого — знову проти нього. Сьогодні з Керенским проти Німців, завтра — з большевиками проти Керенского, післязавтра з Німцями проти большевиків, а трохи згодом знову з большевиками проти Німців. Сьогодні переговорюють із Антантою, а завтра одні залицяються — до большевиків, а другі — до Німців.

Більш постійна була національно-державна політика Українців у Галичині. Там іще до революції зміцніла певна національна політика, яка мала свою більш-менш виразну лінію. Але й там хитання були звичайним з'явищем. Сьогодні миряться з Поляками, завтра б'ються. Сьогодні переговорюють із большевиками, завтра помагають Петлюрі проти большевиків, а післязавтра підписують угоду з Денікіном. Проходить іще якийсь час — вони сумлінно й уперто оббивають пороги Англії і Франції, пишуть побожні ноти до Ліги Націй й раптом підписують умову з большевиками. Скажіть по-щирости, як би отак у приватнім життю хто крутив у своїх симпатіях, чи хтонебудь йому повірив би?

Це саме сталося і з Українцями. Їм ніхто не повірив, їм ніхто не допоміг, бо ніхто не бачив у їхній політиці нічого серйозного, окрім щоденної крутанини, яка могла тільки стверджувати московський погляд про „коварство хахла“.

Українці, не мавши глибокого усвідомлення своїх національно-державних інтересів, не мали й певної національно-державної політики.

Одні робили одне, другі — друге. А нераз бувало й так, що ті самі люде одною рукою робили одне, а другою — друге; одною будували, другою руйнували. Досить згадати клясичні приклади про те, як уряд Республіки призначав послами монархістів і то в республіканські держави. Яка ж республіка могла вірити в республіканізм Українців, коли перед її очима Українців репрезентував монархіст? Коли до цього додати ще, що наші деякі послы чванилися тим, що дали „по носі“ міністрам закордонних справ тих держав, у які їх послано шукати прихильности до України, — то можна собі легко уявити, через що тієї прихильности реально ніде не здобуто.

Австрійське крутіїство було добре для Австрії, коли вона мала у своїх руках велику державу й багато націй, які й дуршла, нацьковуючи одну на другу. Але Українцям крутити не доводиться, бо як не покрути, а ми все самі, кругом же нас майже все вороги.

Українці, невідомі світові до революції 1917. р., не могли зразу викликати зацікавлення і прихильности до себе серед світових держав; і їм треба було здобувати симпатії певним постійним поступованням. А вони, що не день, то новий курс політики, нову орієнтацію заводили. Розуміється, що при такій змінливості політики, яка для стороннього глядача видавалася просто крутіїством, жадних симпатій ні в кого Українці здобути не могли, бо симпатії виникають тільки з довіря.

Для того, щоб когось прихилити до якоїсь справи, треба самому ту справу добре знати. Як же наші послы могли прихилити чужинців до української справи, коли вони самі добре не знали, бо їй ніякий український осередок добре не знав, принаймні, виразно не уявляв, які ж саме і в чім саме полягають національно-державні інтереси українського народу? Не дивно, що на певні заходи деяких наших послів, їм чужинці просто відповідали: „Ми краще бачимо, в чому ваші інтереси, ніж ви собі це уявляєте“. І дійсно. Як могли, наприклад, Поляки вірити запевненням С. Петлюри й А. Левицького, що інтереси української й польської справи тотожні, коли кожний, навіть малосвідомий, польський обиватель, змалку знає, що інтерес Польщі є в тім, щоб поширювати свою територію на схід (бо на захід не пустять), а Українці за це дякувати не будуть. Може, Пет-

люра й Левицький готові були примиритися з польським поширюванням, але нація українська — ні. Це кожен Поляк добре знає. Знає, що Петлюра й Левицький роблять те, чого нація ніколи не дозволить і не простить.

Тільки хуторяни, несвідомі у своїх національних інтересах, гадали, що Поляків можна обдурити.

Поляки, національно більше свідомі, ніж Українці, ясніше уявляють собі, що для української нації корисно, а що ні. І тому заходи хуторян скінчилися тим, чим повинні були скінчитись. Їх купили, використали й викинули. Багато з них безперечно широко розпускало річки слів на тему польсько-українського братання. Але щирість ні до чого, коли нема реального ґрунту.

Тому всі зусилля наших політиків, збудовані не на свідомості історичних інтересів нашої нації (територіяльних, господарських і культурних), нічого не дали. Петлюра не обдурив Польщі, а Петрушевич — Франції. „Хлібороби-державники“ не здобули ласки Німців, а „соціялісти-самостійники“ не прихилили Французів (хоч би в Одесі).

V.

Для означення змісту й напрямку української національно-державної політики, необхідно мати ясне уявління про територіяльні, господарські й культурні інтереси української нації та держави. Попробуємо зробити це хоч коротко в головних рисах.

Територія України заселена по 72 людей на кв. версту*). Серед наших сусідів тільки Московщина має меншу заселеність (26 людей на кв. версту). З тих причин усі наші західні сусіди дивляться на нашу територію, як на терен свого поширення; одні — мирним, а другі навіть — збройним способом. Маючи перед собою на захід її густіше заселення й культурніших сусідів, Україна не може мріяти про поширення своєї території в тім напрямку; навпаки — з того боку їй самій загрожує постійна небезпека захоплення й кольонізації.

*) До війни (Статистич. збірник Кривченка)

Найнебезпечнішим сусідою з заходу є Польща. Вона історично захоплює й колонізує Україну, здобувши вже для того відповідний досвід і протоптавши собі вже певні шляхи. Державний і військовий апарат її дужчий, аніж український. У неї краще налагоджене господарство, й маси її більше свідомі своїх національно-державних інтересів, аніж українські; етнографічні ж і державні межі її переплутані з українськими й розтягнуті на велику далечинь. До всього того вона має певних прихильників серед світових держав. Отже з боку Польщі інтересам України загрожує велика небезпека.

Краще стоїть справа з Румунією. Тут перш за все немає таких міцних історичних традицій захоплення українських територій, а ті, які існують, ще цілком не скріплені, та ще Румуни зазіхають на меншу територію, ніж Польща. Етнографічний і державний кордон ясніший, рівніший і коротчий. Дністер мимоволі спиняє зазіхання Румунії. Загроза існує лише для Буковини.

Найкраще є сусідство — з Чехословаччиною. Жадних історичних традицій до захоплення української території нема. Етнографічна та державна межа коротка й виразна. Колонізаційні змагання на Україну хоч і є, але такі, які мають бути використані для задоволення потреб самої України й які в потрібний момент легше спинити, ніж польські.

На півночі Україна має сусідом — Білорусь, територія якої заселена удвоє рідче, ніж українська, а на сході — Московщину з територією, заселеною значно рідче, ніж українська. Зо всього наведеного видно, що українська нація могла б розширювати свою територію тільки на схід. Яким же способом: збройним, чи мирним?

Про збройне захоплення московських територій не варто й говорити. Воно неможливе. Не тільки з причин етичного характеру, а й просто з технічного. Московщина для війни більше підготовлена, ніж Україна. До того ж український народ і не відчуває такої вже тісноти, щоб змушений був аж зброєю здобувати собі вихід. Що ж до мирного розселення, колонізації, то для цього є ґрунт у попередній практиці, але для його здійснення необхідна мирна політика з Московщиною. При існуванні останньої — українська нація може колонізувати простори посідання

московської нації й, таким способом, збільшувати територію своєї обі-
лості. В противному разі вона мусить запертися в рямцях своєї історичної
території. Поки-що тіснота ця не дуже відчувається, але що далі вона
збільшується, й через те в історичній перспективі перед українською
національно-державною політикою неминуче стоїть велике й тяжке
завдання — здобути нові території для розселення української нації.
Мирні відносини з Московщиною обіцяють можливість розселення Україн-
ців не тільки на сусідній московській території, а й через неї. Найближчий
шлях у Сибір та на Зелений Клин лежить через Московщину не тільки
територіяльно, а й психологічно та політично. Здобуття цього шляху
мирним способом було б одним із найблискуліших осягнень української
національно-державної політики.

Проте, поруч із фізичною доступністю розширення на схід території
розселення українського народу там, існує величезна історична небезпека
для України з иншого. Московщина, країна природою бідніша за Україну,
від самого свого заснування, стремить до захоплення України у свої руки,
в інтересах розвитку свого господарства, а також для безпосереднього
зв'язку з Чорним Морем та Європою. Територія України Московщині
для розселення свого населення непотрібна, але господарство України, ті
природні скарби, на яких будується господарство, шляхи до моря і в
Європу, Московщині надзвичайно потрібні, й вона прямує до захоплення
їх силою, бо мирним способом Україна не дасть Московщині робити
такого свавільства над своїм господарством і визиску його, як Москва хоче.
З цієї причини Україні постійно загрожує навала Московщини. Опір
цій навалі робити надзвичайно тяжко, бо етнографічна й державна межа
з Московщиною дуже переплутана, невиразна й неустаткована, а до того
всього ще й дуже довга — найдовша за всі сусідні. Кількість населення
Московщини більша за українську, традиції державного життя й фактич-
ний стан його міцніші, технічні засоби без порівняння більші, історичні
зв'язки з світовими державами широченні. Отже з цього боку перед
Україною стоїть велика, властиво, найбільша небезпека. Дон, коли злу-
читься з Москвою, то тільки збільшить московську небезпеку; коли ж офор-
миться в окрему державу, то кордони з ним не дуже довгі й не зафіксовані,

тим то й їх легко установити мирним способом. Для колонізації України Дончакими в великих розмірах немає жадних підстав; що ж до колонізації Дону Українцями, то в цім напрямку існують уже певні традиції.

Білорусія й Крим, як неустатковані території неокріплених іще держав, кордони яких із Україною недовгі, великої небезпеки також не викликають. Є багато підстав гадати про можливості мирного залагодження з ними всіх територіяльних конфліктів. Колонізація можлива тут обопільна, але в невеликих розмірах, через те вона й не набірас загрозливого характеру ні для однієї сторони.

Зо всього наведеного видно, що найбільш загрозливим сусідом України в справах територіяльних є Московщина, а найменш — опріч нових державних формувань (Білорусі, Дону й Криму), що сами про себе тепер великої реальної сили з себе не виявляють, — Чехословаччина.

Некультурні народи відзначаються тим, що вони потрібні їм для прожиття річі здобувають не працею, не виробом їх із тих природних скарбів, які є до їх розпорядкування, не будуванням свого власного господарства, а грабіжем сусідів. Вони не вміють використовувати ті природні скарби, які є в них для переробу й виміни на потрібні річі, тому для задоволення їхніх господарських потреб їм залишається лише один спосіб — грабувати сусідів. Через те найменш культурні народи — найбільш вовничі, бо все своє життя вони проводять у війнах за відбивання від сусідів їжі, одяжі, житла (господарства). Некультурні народи живуть не з власного господарства, а з грабіжу. Грабіжницька вдача смирищає лише в міру культурного розвитку народу, тобто: в міру того, як він навчається сам виробляти з належних йому природних скарбів усе потрібне йому для прожиття або придатне для виміни на потрібне.

Нації, які провадять своє господарство, що задовольняє їхні головні потреби, утрачають причину до завоювничої війни, тобто, грабунку.

Московська нація пізніше прилучилася до європейської культури. В той час, як ув європейських націй існувало вже складне й висококультурне господарство середніх віків, територією Московщини шугали ще дикі орди Татар, руйнуючи все до-глад. Зпід татарського панування Московщина вибилася цілком дикою і зруйнованою, без певної своєї

культури, без свого господарства. Мавши культуру значно нижчу, ніж у західних сусідів (України, Білорусі, Польщі й інших), і не вміючи налагодити своє господарство так, щоб воно задовольняло головні її потреби, московська нація, аби не дичавіти й не вимірати від недоїдання, мусіла кинутися на культурніших і багатчих сусідів, особливо на Україну, як на найбагатшу, для пограбування їхніх життєвих скарбів, для ограбування їхнього господарства. Московщина, не вміючи через свою некультурність виробити або здобути способом виміни потрібні їй для життя річі, мусіла або пускати в свою гущу культурніше чужонаціональне населення (колонізацію) або грабувати сусід. Проти колонізації виступило почуття самозбереження нації, через те вона допускала її дуже мало. Ограбування ж сусідів стало єдиним засобом підтримування московського господарства. Господарство Московщини історично будувалось як господарство метрополії, що живе з природних скарбів колоній. Московська нація, хоч і має природні скарби, але не виробляє їх у потрібній кількості для врятування свого самовистачального господарства; ще більше: вона не виробляє їх навіть настільки, щоб способом еквівалентної виміни з сусідами забезпечити собі необхідні для прожиття річі. З тих причин їй залишається один спосіб підтримування свого господарства — грабування сусідів, бо вимінювати нема чого. І вона це робить і змушена робити, коли не хоче вимірати з голоду. Грабування господарства сусідів для задоволення потреб московської нації — це історичний зміст московської політики.

Розглядаючи інтереси нашого господарства, бачимо, що Московщина історично прямує до захоплення господарства української нації у свої руки, щоб зробити його частиною свого „господарського організму“. Московщина історично грабує й руйнує господарство України, нічого йому не даючи, та вона й не може дати, бо не має. Колись давала хоч мануфактуру, яка обходилась Україні значно дорожче, ніж середньоєвропейські вироби, а тепер і того нема.

Московщина й до цього часу власного господарства не збудувала, а за революції тільки зруйнувала початки його. Через те історична потреба — жити чужим господарством — залишається в Московщині й надалі. Правда,

теперішня Московщина, коли не в масі, то в провідних колах, значно культурніша, ніж у середовіччі. Отже більше є підстав гадати, що вона з мотивів культурного характеру постарается задовольнити свої господарські потреби більше способом власної праці й мирної виміни, ніж насильним грабуванням, але небезпека грабіжницького нападу ще й досі не минула, й ще досі дуже велика. Сучасна московсько-большевицька окупація України, Білорусі й інших країв — найкращий на те доказ.

Некультурність, нездатність налагодити своє господарство та бідність на необхідні природні багатства гнали, женуть і довго ще будуть гнати Московщину до грабування своїх сусідів. Це велика й реальна небезпека від неї для всіх її культурніших сусідів, а особливо України, як найбагатшої на хліб — найпотрібнішу для життя річ.

Польське господарство також не є самовистачальне. Воно потребує чимало додатків із боку, і мусить шукати їх на Україні, бо другі її сусіди того не мають, або відняти від них важче, ніж од України. Колись польське господарство майже на-половину жило з праці української нації. Солодка мрія про можливість оновлення такого стану не вмерла ще й досі. А потреба для розвитку польського господарства здобути вільний вихід до Чорного Моря підживлює ту мрію.

Тому Польща, таксамо, як і Москва, намагається захопити господарство України у свої руки й обернути його в частину свого національного господарства.

Від Польщі, правда, українське господарство може дещо здобувати і здобуває (мануфактура, взуття), але ці здобування великої ролі в українському господарстві поки-що не грали й не гратимуть. Усе ж таки налагодження вільної виміни було б корисне для обох сторін. Наскільки ж Польща більше потребує сировини, ніж Україна польських виробів, то вільна виміна задовольнити Польщу не може, й вона змушена силою захоплювати українське господарство, щоб брати собі з нього стільки, скільки вона хоче, й разом із тим пробивати собі шлях до Чорного Моря. Москва й Польща знають, що при вільній виміні Україна не дасть їм потрібного, бо вона не потребує від них стільки, як вони від неї. Через те їм залишається один шлях використати господарство України для себе — захопити

його силою. І вони це роблять, бо до цього їх змушують багато спонук.

Румунське господарство не має підстав особливо зазіхати на українське: характер природних скарбів однаковий, а море під боком.

Чехословацьке господарство, переважно індустріяльне, потребує додатків хліборобського характеру, тоді як Україна — край аграрний, потребує виробів індустріяльних. Історично господарства Чехословаччини й України штучно розділені. Чехословацьке господарство проковтувало австрійське, українське — московське. При окремим же самостійнім існуванні чехословацького й українського господарства вишикає необхідність їхнього обопільно-доповняльного зв'язку. Чехословаччині потрібно кудись ізбути свої індустріяльні вироби в виміну на сировину. Багато такої сировини має Україна, за те ж потребує вона індустріяльних виробів. Кому чого більше потрібно — чи Чехословаччині сировини, чи Україні — індустріяльних виробів, важко сказати. Чехословаччина й Україна в господарстві можуть доповняти одна одну. Одначе ясно, що з господарських інтересів їм сваритися нема чого. Допустимо гірше: що Чехословаччина більше потребує сировини з України, ніж Україна її виробів, і що з цих причин Чехословаччина змушена буде силою пробивати собі шлях на Україну, щоб захопити у свої руки її господарство. Коли ми порівняємо Чехословаччину з Московщиною і з Польщею, то мусимо сказати, що Чехословаччина для нас найменше страшна. Вона не має ні широкого й рівного шляху на Україну, ні історичних імперіялістичних традицій, ні відповідної кількості населення для боротьби з Україною. Збройно вона не може конкурувати з Московщиною та Польщею. Отже їй для використання українського господарства залишається один шлях: мирна виміна товарів або колонізація українського господарства своїм капіталом (конкуренція вигодою).

Чи шкідливо це для України? З того погляду, що кожна нація повинна мати своє самовистачальне господарство — шкідливо. Але факт той, що Україна свого самовистачального господарства не має і своїми силами швидко збудувати його не спроможна, бо не має майже жадної своєї індустрії. Для збудування свого самовистачального господарства українській нації й державі потрібно налагодити свою індустрію, але ні

капіталів, ні досвіду, ні своїх фахових сил ні одна, ні друга для того поки-що не мають; тому залишається лише один шлях для обладнання свого самовистачального господарства, — пустити на свою територію чужі капітали, які б улаштували тут індустрію, а згодом, у процесі історичного розвитку, асимілювати ту індустрію й обернути в нерозривну частину свого українського національного господарства.

Кого ж Україні найвигідніше пустити у своє господарство для цієї ролі: Московщину, Польщу, Румунію, чи Чехословаччину? Московщина свої путнвої індустрії не має навіть для задоволення своїх власних потреб; польська ж та румунська індустрії мало що варті з погляду загально-європейського розвитку. Тим часом індустрія Чехословаччини займас одне з перших місць ув Європі. З цього висновок напрошується сам про себе.

Чи не краще пустити на Україну для опліднення її індустріального господарства капітали якоїсь великої держави: Німеччини, Англії, Франції?

Всі великі держави мають тверду традицію кольонізувати не тільки господарство, а й державу в цілому: хто попав під їхню господарську руку, той стає їхнім державним невільником. Великі держави мають досить сили, щоб кожної хвилини свою господарську кольонізацію обернути в державно-політичну. Чехословаччина не має для цього фізичної змоги, хоч би й хотіла, не має вона й історичних традицій до примусової державної кольонізації кого б то не було, а України зокрема.

З цього видно, з ким Україні найкорисніше ввійти в тісні господарські зносини.

Московщина й Польща цілими віками давили українську культуру та її тепер давають, накидаючи нам свою. Услід за ними йде Румунія. З усіх сусідів тільки Чехословаччина не накидувала Україні свої культури. Тільки в Чехословаччині Українці мають змогу розвивати свою культуру. Помінаючи вже, яку допомогу для розвитку своєї культури здобула в Чехословаччині українська еміграція, треба сказати, що й на Підкарпатській Україні, не зважаючи на всі заходи Москалів до русифікації Підкарпатських Українців, суто народня, національна українська куль-

тура де далі що раз більше розвивається. Сучасне політичне становище Підкарпатських Українців не можна ні в якій спосіб рівняти з становищем Українців у Галичині або на Великій Україні, де панує повна неволя. Та навіть, коли допустити найгірше, що Чехословаччина захотіла б денационалізувати Підкарпатську Україну, то з боку українських національних інтересів у загальному масштабі це менше лихо, ніж те, що робить Москва й Польща на захоплених ними територіях України (Волині, Холмщині, Правобережжі й Лівобережжі).

Всі сусіди української нації належать до одного племінного коріння — Слав'ян. Однак, між Українцями — з одного боку й Москалями й Поляками — з другого, цілі віки не вгавала запекла національна боротьба. Трудно сказати, де більше виявилось національної ворожнечі: між Німцями й Поляками, чи між Поляками й Українцями; між Німцями й Чехами, чи між Москалями й Українцями. Національної ворожнечі й боротьби не було й немає тільки між Українцями й Чехами.

Оцінюючи територіальний, господарський і культурний стан української нації й держави між сусідами, бачимо, що найкращий він є з боку Чехословаччини. З цих причин вияснення й устаткування певних відносин до Чехословаччини повинні лягти в основу вироблення історичного напрямку нашої нац.-державної політики. Кожен український громадянин повинен ясно усвідомити собі, що серед усіх сусідів України найлекше можна здобути приязнь Чехословаччини, бо до цього Чехословаччину змушує її територіальне положення та господарське становище, чому не протривиться, а навіть сприяє походження, історична доля й культура Чехословаків.

VI.

Кожна нація й держава, що не спроможна захистити всі свої інтереси власними лише силами, шукає собі спільників серед інших націй і держав, щоб укупі з ними захищати свої інтереси. З цього твориться міжнародня політика, тобто, захист інтересів кожної нації й держави в міжнародніх відносинах, у міжнародньому масштабі.

Провід у міжнародній політиці Європи ведуть Англія, Франція й Німеччина. Всі інші держави й нації, як не підпорядковуються політиці котроїсь із зазначених держав, то йдуть у ногу з ними.

Українська нація також своєї самостійної політики провадити не спроможна, особливо тепер, а тому для захисту своїх національно-державних інтересів мусить прилучитись у міжнародній політиці до котроїсь із світових сил. Але до кого? І з яких причин? По безпосередніх відносинах держав і націй світа до України важко це собі уявити, бо Україну мало ще знають, і мало було нагоди виявити своє відношення до неї. Лекше це виявити за принципом „ворог мого ворога є мій приятель“. Розглядаючи справу з цього становища, ми повинні зазначити, що коли найнебезпечнішою для існування української нації й держави силою є Московщина, а за нею Польща, то всякий, хто підтримує їх, не може допомагати нам, і навпаки.

Хто ж підтримує Московщину й Польщу? Історичним приятелем Московщини є Німеччина. Причини до того територіальні, господарські й культурні. Густо заселена Німеччина давно вже викидає на схід маси свого населення і шляхом мирної колонізації розширює територію посідання своєї нації. Московщина цій колонізації не противилась і не противиться, бо німецьке населення несе з собою розвиток господарства й культури. Всім відомо, яку величезну роль відіграли Німці в розвитку московської держави, господарства й культури. Династичні звязки Романових із німецькими володарями не так звязували Росію з Німеччиною, як німецька колонізація, вплив німецького господарства й культури на московську. Виступ Московщини проти Німеччини в 1914. р. безперечно був противний духові історичної московської політики. Німеччині потрібна територія для розселення своєї людности й розширення господарства. Московщині потрібні культурні сили. Це їх ізв'язує. Тому війну р. 1914—1917, як ненатуральну, перервав берестейський мир, не зважаючи на всі зусилля Антанти не випустити з рук Московщини. Берестейський мир большевиків виправив помилку, зроблену проти історичної політики Романових. За свою помилку Романов заплатив життям. Ленін же за виправлення її здобув царство. Ні для кого це не секрет,

що й чорносотенні, й большевицькі московські кола запобігають ласки в Німеччини. З другого боку, Німці, монархісти й комуністи, що-сили працюють над оновленням старих взаємин із Росією.

Німеччина не може ворогувати з Росією, бо Росія для неї єдиний територіяльний, господарський і культурний вихід. Тепер же Німеччину й Московщину звязало ще й спільне відношення до Антанті.

Наскільки Німеччина заходиться коло добросусідських відносин із Московщиною, настільки вона ніколи не піде на підтримку України. Це показує й досвід. Вільгельм, вигнавши з України большевиків, посадив там Скоропадського, оточивши його московськими генералами й московськими капіталістами, які систематично вели до „федерації“ з Росією, — адже ж уся гетьманська „самостійна“ Україна була тільки німецьким засобом для поступневого відновлення „єдиної-неділімої“ з Києва.

Німцям нема жадної рації підтримувати самостійну Україну, бо вони тільки і мріють про те, як узяти під свій колонізаційний вплив всю „єдину-неділіму“ разом із Україною.

Становище Франції до Московщини мало чим одмінюється від німецького. Хибá тим, що Франція далі від Московщини, ніж Німеччина, їй важче переводити в життя свої мрії, через що вона не популярна серед Москалів так, як Німеччина, і що Франція не потребує російської території для свого населення; вона лише надзвичайно гостро відчуває потребу в колонізації Росії своїм капіталом. Французи хотіли б зайняти в Росії місце Німців. Біда лише, що спізнилися. Доводиться випхати Німців, але це не так легко з багатьох причин. Для колонізації Московщини своїм населенням Французи не мають відповідного матеріалу, а Німці — скільки хочеш! Тому Французи намагаються колонізувати Московщину капіталом. Дещо щастить, але за Німцями і в цьому трудно встигнути. Все ж таки Французи не втрачають надій і стараються за всяку ціну нав'язати з Московщиною добрі відносини. Вони таксамо зацікавлені в тому, щоб захопити у свої руки „єдину-неділіму“, а тому жадним „сепаратистам“ помагати не будуть.

Цілком одмінне становище займає Англія. „Пакости Англічанки“ стали історичним місцем у московській політиці. Англія не може не шкودити тому, хто або що скріплює Німеччину й Францію.

Розглядаючи відносини світових держав до другого небезпечного нам сусіда — Польщі, бачимо, що Франції потрібно, щоб Польща була за плечима Німеччини й не дозволяла їй вільно накинутися на територію Франції, Англії неприємно, що Польща скріплює становище Франції, а Німеччина просто ненавидить Польщу, як свого ворога, що зазіхає не тільки на те, щоб одбити Познань, але ще й не допустити до вільного руху в бік Франції. З тих причин Франція має до Польщі величезну симпатію, Англія — незаховану холодність, а Німеччина — отверту ворожість. І таке відношення є наслідком обставин не сьогоднішнього лише дня.

Виходить, що Німеччина йде в ногу з Московщиною, а Франція з Польщею, і тим то ні та, ні друга допомогти нам не можуть. Єдина надія на Англію. Але вона проблематична, хоч Англія не має причин помагати нашим противникам, то це ще не означає, що вона має причини помагати нам.

Отже з відносин великих світових держав до Московщини й Польщі ми мусимо зробити висновок, що ні Франція, ні Німеччина ніколи скріпленню самостійності української нації й держави не допоможуть. Що до Англії, то та може допомогти, а може й не допомогти.

Таким чином, покладати якісь конкретні надії на котрусь із трьох великих європейських сил нам немає жадних реальних підстав. Усякі надії на Антанту в цілому також реального ґрунту під собою не мають.

Розглядаючи дрібніші держави, мусимо сконстатувати, що трівкі підстави для зацікавлення Україною існують лише серед сусідів України. З того треба відзначити, що з сусідніх державних новотворів Білорусія й Крим не мають підстав ворогувати з Україною. Дон і Кубань, коли їх не втягнуть у „єдну-недєліму“, — таксамо. Румунія робитиме те, що скаже Франція, а про відношення Франції сказано вгорі.

Чехословаччина „історична“ москвофілка, однак москвофільство її походить не з реальних причин, а виключно з теоретичного романтизму, який виріс на ґрунті боротьби Чехословаків із австрійсько-мадярським гнетом. Шукаючи собі якогось способу визволення зпід Австро-Угорщини, Чехословаки вбачали його єдино у зміцненні Росії, розбитті Росією Австрії і прилученні Чехословаччини до Росії. Війна й революція дали змогу Чехослова-

кам переконатись, яка далека Московщина від визвольних ідеалів і реального слав'янофільства. Сучасна поведінка Руських у Берліні і Празі поволі багатьом розкриває очі — їм стає ясно, що Москва більше цікавиться німецькими виробами, ніж братами-Слав'янами.

Що більш виявлятиметься німецько-московська дружба, — а вона не виявляться не може, бо її викликає природне становище обох націй, — то більше доведеться Чехам складати в архів своє москвофільство, бо . . . яснішою стане безпідставність надій на поміч Москви в боротьбі з німецькими хвилями. Зміцнення й вияв німецько-московської приязни розвіває москвофільство Чехословаків і змушує їх шукати собі приятелів поза Москвою.

Через те ми гадаємо, що Чехословаки мають досить причин, щоб дбати про щиро-приязні відносини з Україною.

*

Це той головний матеріал, ті віхи, на підставі яких, на нашу думку, тільки й можливо будувати українську національно-державну політику. Ми не ставили собі завдання щось конкретизувати й деталізувати, а лише відзначити той ґрунт, з якого має вирости національно-державна політика. В тому, що ми сказали, нема нічого нового. Все воно майже всім відоме, але до цього часу все це найменше бралось під увагу. Всім відомо, що завданням історичної політики Москви й Польщі є знищення України, а проте це не завадило урядові Петрушевича підписувати угоду з Денікіном та більшовиками, а урядові Петлюри — з Поляками. Не треба було великої мудрости, щоб переконатись у ворожнечі Москви й Польщі до України (про це нам із дитячих літ відомо), а проте знайшлися люде, які у своїй політиці знехтували головні закони політики: захист територіальних, господарських та культурних інтересів нації й держави. Вони гадали, що їхні бажання й міркування дужчі за вимоги природного становища нації.

Підносячи в цій статті азбучні істини національно-державної політики, ми мали на оці лише підкреслити й застерегти, що ніколи особисті

міркування й бажання, дрібне політиканство, ситуація сьогодишнього дня не замінять дійсної політики, тобто, справжнього захисту інтересів нації й держави. Уряди Петрушевича й Петлюри, з мотивів сьогодишнього дня, а не з історичних інтересів української нації, підписали недостойні угоди з історичними противниками України. Гадали, що вони обдурять противників, історію її географію; — та невблагальна дійсність тяжко покарала за те всю націю.

Це мусить бути наукою для нас і майбутніх поколінь, що національно-державну політику треба будувати не на випадкових обставинах сьогодишнього дня, а лише на природних історичних інтересах нації.

